

Izobraževalni posvet o

PRIDOBITVI IN PROBLEMATIKI STATUSA NEVLADNIH ORGANIZACIJ V JAVNEM INTERESU NA PODROČJU OKOLJA

**29.3.2011 ob 9. uri v Centru Evropa, Dalmatinova 4, Ljubljana
gradivo pripravila Senka Vrbica, PIC**

Uvod

Problemi, ki se v družbi porajajo se običajno dotikajo določenih družbenih skupin, ki na te probleme lahko opozarjajo s svojim izražanjem nezadovoljstva ali na drug način. Okolje in prostor, ki nas obdajata, nima tega glasu, zato potrebuje svoje zagovornike. To je pomembno toliko bolj, ker je zavest o tem, da je prostor, v katerem živimo, osnovni pogoj našega življenja, zbledela. V okviru državnega ustroja je institucionalni zagovornik predvsem Ministrstvo za okolje in prostor, ki pa je neizogibno del strukture nosilcev moči in njihovih interesov. Tako je toliko bolj pomembno in nujno, da zagovorniški glas prihaja od ozaveščenih ljudi, ki so bolj ali manj združeni v razne interesne oblike. Število lokalnih pobud (civilnih iniciativ), ki stalno raste, kaže na naraščanje zavedanja o pomenu ravnanja z okoljem, v katerem živimo. Za učinkovito delovanje znotraj pravnega sistema pa je pomembna ustrezna organiziranost teh oblik interesa ter posebej pridobitev statusa delovanja v javnem interesu na področju okolja, ki ima priznane določene pravice konkretnega ukrepanja.

Zakaj statusna organiziranost?

Temeljni namen določene skupine ljudi, ki se združi v delovanju zaradi skupnih interesov, je uveljavljanje teh interesov – lokalna pobuda. Ti interesi so lahko kratkoročni, lahko pa gre za interese, ki zajemajo namen dolgoročnejšega sodelovanja. V tem primeru je dobro, če se skupina tudi statusno organizira. Namreč lokalne pobude, četudi številčne in vplivne, pravno gledano, nimajo posebnega statusa. Gre za strukturo, ki pravno ni opredeljena in zato tudi ni nosilec nobenih pravic in obveznosti. Ker ta oblika nima sposobnosti samostojne pravne entitete, ne more kot taka nastopati v pravnem prometu. To pomeni številne logistične težave za skupino, ki želi uveljavljati določene interese znotraj pravnega sistema. Nastopajo lahko le kot skupina (poimenskih) posameznikov. Postavi se vprašanje zastopanja, če vlagajo kakšna pravna sredstva, z vsakim resnejšim delovanjem pa so povezani tudi stroški. Praviloma tako breme odgovornosti pade na posameznika, ki ga skupina izbere za zastopanje, kar pa tega postavlja v zelo neugoden in izpostavljen položaj.

Zato je smiselno, da se lokalna pobuda, ki ima resen namen daljšega delovanja, organizira kot društvo. Društvo je namreč taka statusna oblika, ki je dejansko najbližja lokalni pobudi, hrakti pa nudi možnost enostavne ustanovitve in ukinitve ter vodenja. Če pogledamo osnovne zahteve Zakona o društvih, ki omogočajo najbolj enostavno obliko društva, so te naslednje:

- društvo ustanovijo najmanj tri poslovno sposobne fizične ali pravne osebe, tako, da na ustanovnem zboru članov sprejmejo statut, določijo zakonitega zastopnika in se registrirajo pri Upravni enoti;
- vodenje društva je lahko enostavno, saj o najpomembnejših stvareh odloča zbor članov, drugi organi pa niso obvezni; zakoniti zastopnik zastopa društvo v pravnem prometu;
- v kolikor prihodki društva letno ne presegajo 10.000 € (in če ne opravlja pridobitne dejavnosti ali le občasno) lahko društvo vodi le knjigo prejemkov in izdatkov (blagajniški dnevnik); pripraviti in oddati AJPEsu pa je potrebno letno poročilo;
- društvo lahko preneha z delovanjem po volji članov – sklep zbora članov; če ima kakšno premoženje, mora s sklepom o prenehanju določiti tudi nepridobitno pravno osebo s podobnimi cilji, na katero prenese to premoženje ob prenehanju (delitev med člane ni dopustna!); prenehanje se priklasi Upravni enoti.

Vse informacije in potrebno pomoč za ustanovitev društva lahko pridobite pri svojem regionalnem stičišču nevladnih organizacij, ki nudi tudi podporo samemu delovanju društva. Uporabne informacije so tudi na spletni strani e-uprava.

Zakon o društvih opredeljuje tudi možnost pridobitve statusa društva v javnem interesu, ki ga podeljuje ministrstvo, ki je pristojno za področje, na katerem deluje društvo. Na področju okolja takega statusa ni mogoče pridobiti zgolj na podlagi Zakona o društvih, temveč se lahko pridobi le na podlagi Zakona o ohranjanju narave ali Zakona o varstvu okolja, ki določata specifične zahteve za pridobitev takega statusa (info na spletni strani Ministrstva za okolje in prostor / storitve / podeljevanje statusa društvom, ki delujejo v javnem interesu).

Status po Zakonu o ohranjanju narave

Zakon o ohranjanju narave (Uradni list RS št. 56/1999 in spremembe) določa možnost pridobitve statusa delovanja v javnem interesu le za društva (137. in 138. člen). Strokovna in ljubiteljska društva na področju ohranjanja narave opravljajo dejavnost v javnem interesu v delu, v katerem namen ustanovitve in samo delovanje društva presegata uresničevanje interesov članov društva. Društvo lahko pridobi status društva, ki deluje v javnem interesu, če s svojim delovanjem pomembno prispeva k ohranjanju narave s tem, da dejavno sodeluje pri ohranjanju narave, izvaja promocijo ohranjanja narave ali širi strokovno znanje na področju ohranjanja narave z izobraževanjem in vzgojo. Status podeli Minister za okolje z odločbo. Status se ukine, ko društvo ne izpolnjuje več pogojev. Sedaj ima 24 organizacij podeljen ta status, podatki pa so dostopni na spletni strani Ministrstva za okolje in prostor. Izpolnjevanje pogoja Zakona o ohranjanju narave društvo dokazuje s fotokopijami izobraževanj, delavnic, objavljenih člankov in promocijskega materiala.

Dodatno morajo društva izpolnjevati tudi pogoje Zakona o društvih, ki jih ta določa za pridobitev statusa delovanja v javnem interesu: ustanovitelji in člani društva ne smejo biti osebe javnega prava; društvo mora imeti dejavnost, ki je v javnem interesu, opredeljeno v temeljnem aktu; delovati mora najmanj dve leti pred vložitvijo vloge za podelitev statusa; zadnji dve leti je moralo društvo sredstva pretežno uporabljati za opravljanje dejavnosti v javnem interesu ter redno izvajati programe, projekte in druge aktivnosti za uresničevanje namena in ciljev, ki so v javnem interesu; društvo mora imeti izdelane programe bodočega delovanja; izkazati mora pomembnejše

dosežke svojega delovanja s konkretnimi materialnimi dokazi (tu gre že za dokazovanje pogoja po Zakonu o ohranjanju narave).

Pravice statusa:

- društvo s tem statusom ima pravico zastopati interese ohranjanja narave v vseh upravnih in sodnih postopkih;
- ministrstvo sklene z društvom pogodbo v zvezi z nadomestilom za stroške opravljanja dejavnosti društva, ki je v javnem interesu;
- organizacija lahko pridobi status nevladne organizacije, ki deluje v javnem interesu na področju varstva okolja po Zakonu o varstvu okolja in ima pravico udeležbe v postopku po Zakonu o varstvu okolja.

Status po Zakonu o varstvu okolja

Pridobitev statusa nevladne organizacije, ki na področju varstva okolja deluje v javnem interesu ureja Zakon o varstvu okolja (Uradni list RS št. 41/2004 in spremembe) - 152. do 155. člen - ter Pravilnik o podrobnejših pogojih in merilih za pridobitev statusa nevladne organizacije na področju varstva okolja, ki deluje v javnem interesu (Uradni list RS št. 112/2006). 152. in 153. člen Zakona o varstvu okolja, ki določata pogoje za pridobitev statusa, sta bila po sprejemu zakona večkrat spremenjena, pravilnik pa tem spremembam ni sledil (3. člen pravilnika). Zato glede pogojev za pridobitev statusa trenutno upoštevamo določila zakona.

Tako status nevladne organizacije, ki na področju varstva okolja deluje v javnem interesu lahko pridobi društvo, ustanova ali zavod, če:

- njegov ustanovitelj ni država, občina, druga oseba javnega prava ali politična stranka;
- ima zadostno število članov, če gre za društvo (30), ali zaposlenih, če gre za zavod (najmanj enega redno zaposlenega strokovnega delavca z najmanj visoko stopnjo izobrazbe, ki ustreza področju dejavnosti zavoda) ali zadosti premoženja, če gre za ustanovo (1.251,88 €);
- je ustanovljen zaradi delovanja na področju varstva okolja;
- je neodvisen od organov oblasti in političnih strank;
- aktivno deluje na področju varstva okolja najmanj pet let;
- deluje na območju vse države, poleg tega pa še na območju najmanj petih držav, če gre za nevladno organizacijo s sedežem zunaj Republike Slovenije.

Vloga za pridobitev statusa mora vsebovati:

- fotokopijo ustanovitvenega akta osebe, ki je podala vlogo za podelitev statusa,
- fotokopijo dokazila o registraciji ali vpisu v sodni register,
- poročilo o delu v zadnjih treh letih,
- delovni program za tekoče leto,
- sklep pristojnega organa osebe, ki je podala vlogo za podelitev statusa, da si želi pridobiti status nevladne organizacije (fotokopija sklepa) in
- druga dokazila o aktivnem delovanju na področju varstva okolja za zadnja tri leta, ki jih opredeljuje Pravilnik o podrobnejših pogojih in merilih za pridobitev statusa nevladne

organizacije na področju varstva okolja, ki deluje v javnem interesu. Gre za aktivnosti za ozaveščanje javnosti, akcije z namenom zmanjševanja obremenjevanja okolja, izdajanje različnih publikacij, spodbujanje dialoga in sodelovanja, sodelovanje pri delu zakonodajne in izvršilne veje oblasti, spremljanje stanja, dajanje mnenj in priporočil institucijam. Vse navedene aktivnosti se točkujejo s točkami, kot jih opredeljuje pravilnik, izkazuje pa s programi izobraževanja, naročili svetovanj, poročilih o opravljenih raziskavah in izvedenih akcijah, kopije publikacij, člankov, pobud in priporočil institucijam in druga dokazila o izvedenih aktivnostih.

Trenutno ima ta status 13 organizacij. Če organizacija ne izpolnjuje več pogojev, ji lahko minister odvzame status. Tako je potrebno izkazovanje pogojev vzdrževati in ministrstvu vsako leto do 31. marca za preteklo koledarsko leto predložiti poročilo o delu, iz katerega so razviden aktivnosti, ki so tudi pogoj za pridobitev statusa. Vendar je potrebno za ohranjanje statusa zbrati manjše število točk.

Pravice, ki izhajajo iz tega statusa:

- organizacija ima priznan status stranskega udeleženca v postopku izdaje okoljevarstvenega sodglasja (64. člen) in okoljevarstvenega dovoljenja (73. člen), če v roku javne razprave priglasi svojo stransko udeležbo;
- organizacije imajo svoje predstavnike v Strokovnem svetu za spodbujanje okolju prijaznih proizvodov (iz 34.člena ZVO);
- organizacije imajo svoje predstavnike v Svetu za varstvo okolja Republike Slovenije (150. člen ZVO);
- organizacije lahko sodelujejo pri izvajanju nalog ministrstva na področju varstva okolja tudi v drugih oblikah, zlasti tako, da dajejo stališča o posameznih vprašanih varstva okolja, sodelujejo pri delu posvetovalnih teles ministrstva in delujejo skupaj s predstavniki ministrstva ali vlade v delegacijah, ustanovljenih v zvezi s sodelovanjem na mednarodnih konferencah.

Status omogoča pridobitev donacije 0,5% dohodnine

Zakon o dohodnini v 142. členu določa, da lahko rezident zahteva, da se 0,5% njegove odmerjene dohodnine, nameni za financiranje splošno-koristnih namenov in za financiranje političnih strank in reprezentativnih sindikatov. Za splošno-koristne namene po tem členu se štejejo humanitarni nameni (vključno z varstvom človekovih pravic), nameni varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami, invalidski, dobrodelni, ekološki, kulturni, športni, religiozni in drugi nameni, ki se opravljajo v okviru dejavnosti rezidentov Slovenije, ki so po posebnih predpisih ustanovljeni za opravljanje navedenih dejavnosti kot nepridobitnih dejavnosti, in katerim je s posebnim zakonom ali na podlagi posebnega zakona, zaradi opravljanja te dejavnosti priznan poseben status ali določeno, da je njihova dejavnost v javnem interesu ali da je dobrodelna. Ne štejejo pa med te pravne osebe, ki so jih ustanovile ali katerih člani so pravne osebe javnega prava. Torej je za pridobitev teh sredstev ključen uradno priznan status delovanja v javnem interesu na določenem področju. Na področju varstva okolja sta to status po Zakonu o ohranjanju narave in Zakonu o varstvu okolja. Podrobnejša pravila ureja Uredba o namenitvi dela

dohodnine za donacije. Podatke o upravičenih organizacijah Ministrstvu za finance posredujejo sami organi, ki podeljujejo statute. Seznam upravičencev za vsako leto objavi Vlada RS.

Davčni zavezanci, ki namenajo del dohodnine lahko namejijo do 0,5% različnim upravičencem in sicer prek sistema eDavki na spletni strani DURS ali pa pisno zahtevo posredujejo DURS-u. Pisna zahteva vsebuje podatke o davčnem zavezancu, ki namenja dohodnino (ime in priimek, naslov ter davčna številka) in navedbo komu namenja dohodnino (naziv organizacije in njena davčna številka) ter koliko (do 0,5%). Ta zahteva velja dokler ministrstvo od davčnega zavezanca ne prejme nove zahteve. Davčni organ nakaže upravičencem naklonjeno dohodnino 20. marca, 20. junija, 20. septembra in 20. decembra na podlagi odločb o odmeri dohodnine in pri tem upošteva veljavne zahteve davčnih zavezancev, s katerimi razpolaga na dan 31. decembra leta, za katero se odmerja dohodnina.

Status omogoča pridobitev pravice do brezplačne pravne pomoči

Nevladne organizacije, ki imajo priznan status delovanja v javnem interesu imajo na podlagi Zakona o brezplačni pravni pomoči možnost pridobiti brezplačno pravno pomoč. Upravičene so namreč nevladne organizacije in združenja, ki delujejo neprofitno in v javnem interesu ter so vpisane v ustrezen register v skladu z veljavno zakonodajo, v sporih v zvezi z opravljanjem dejavnosti v javnem interesu oziroma z namenom, zaradi katerega so ustanovljene. V zvezi z odobritvijo brezplačne pravne pomoči se sicer presoja finančni položaj prosilca kar pa ne velja za nevladne organizacije ter okoliščine in dejstva o zadevi, v zvezi s katero prosilec vlaga prošnjo, predvsem, da zadeva ni očitno nerazumna oziroma ima prosilec v zadevi verjetne izgleda za uspeh, tako da je razumno začeti postopek. Tega ni potrebno ugotavljati, če gre za ustavno pritožbo in postopek pred mednarodnim sodiščem, če gre za zatrjevanje kršitve človekovih temeljnih pravic in svoboščin, če so izpolnjeni pogoji za vlaganje takega pravnega sredstva.

V okviru brezplačne pravne pomoči bi nevladna organizacija lahko zaprosila predvsem za pravno svetovanje, ki presega prvi pravni nasvet (prvi pravni nasvet je zgolj polurno pravno svetovanje), pravno svetovanje in zastopanje v postopku pred sodišči na prvi in drugi stopnji, v zvezi z izrednimi pravnimi sredstvi, v zvezi z ustavno pritožbo in pobudo za oceno ustavnosti, postopkom pred mednarodnimi sodišči ter kot oprostitev plačila stroškov sodnega postopka. Razen brezplačne pomoči, ki se nanaša na oprostitev plačila stroškov sodnega postopka, odobrena brezplačna pravna pomoč predstavlja pomoč odvetnika, ki je za upravičenca brezplačen. Brezplačna pravna pomoč se dodeli za vsako zadevo posebej, zajema pa tiste stroške, ki nastanejo po dnevu vložitve prošnje. O pravici do brezplačne pravne pomoči odloča sodišče, pri katerem se bo pravno sredstvo vlagalo oziroma tisto sodišče, ki je pristojno za obravnavanje tovrstnih zadev, pri čemer je potrebno upoštevati še sedež vlagatelja prošnje. pomeni, da ima vlagatelj zoper izdano odločbo možnost pri Upravnem sodišču vložiti tožbo za sprožitev upravnega spora.

Dogodek organizira Pravno-informacijski center nevladnih organizacij – PIC, kot partner v projektih Mreža za prostor (nosilec je IPoP – Inštitut za politike prostora) in Plan B za Slovenjo (nosilec je Umanotera, Slovenska fundacija za trajnostni razvoj), ki ju delno financira Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada in Republika Slovenija, Ministrstvo za javno upravo. Operacija se izvaja v okviru Operativnega programa razvoja človeških virov, razvojne prioritete Institucionalna in administrativna usposobljenost, prednostne usmeritve Spodbujanje razvoja nevladnih organizacij, civilnega in socialnega dialoga. Izvedbo dogodka v Centru Evropa sta omogočila Urad vlade za komuniciranje in Predstavništvo Evropske komisije v RS.